

De goddelijke boekhouder

Kan ik het dan nooit goed doen? Het is de vraag die menig professional in de financiële sector zich de afgelopen jaren heeft gesteld. “Nee”, is het antwoord dat ze zichzelf hebben gegeven, getuige hun afwezigheid in het debat over de toekomst van ‘hun’ sector. Wetenschapper **Rens van Tilburg** roept de sector op wel in debat te gaan met de koplopers die een duurzame wereld vormgeven en zelf helder aan te geven wat hun eigen bijdrage aan deze wereld zal zijn.

Dat de financiële professionals moeten optreden voor een taai publiek is helder. Open doekjes worden niet licht gegeven. De recensies waren slecht, het publiek had die avond liever iets anders gedaan, maar de financiële sector is nu eenmaal de *only show in town*. Zonder geld staat alles stil. Publiek en artiesten zijn tot elkaar veroordeeld. De financiële professionals zijn opgeleid en opgegroeid in een tijd dat de financiële sector enkel werd afgerekend op financiële prestaties. Dat gebeurde door toezichthouders en analisten die dezelfde financiële taal spraken.

Dat volstaat niet meer. De toezichthouders wekken zelf geen vertrouwen meer, om over de analisten zoals de kredietbeoordelaars nog maar te zwijgen. Het de afgelopen decennia tot grote hoogten gestegen geloof in de financiële logica is weg. Vijf jaar geleden verloor Lehman Brothers zijn triple-A rating pas op de dag dat het faillissement werd aangekondigd. Nog dit jaar ging SNS Reaal onderuit, kort nadat het de stresstest van de nieuwe Europese banktoezichthouder EBA had doorstaan.

Het publiek vertrouwt de financiële sector niet meer. Maar het kan niet goed onder woorden brengen waarom dat het geval is. Laat staan hoe het dan wel moet. Dat maakt een goed gesprek tussen samenleving en financiële sector onmogelijk. Omdat een gemeenschappelijke taal ontbreekt blijft het veelal bij scheldpartijen over graaiende bankiers en in woeker-

polissen grossierende verzekeraars enerzijds en een dom en inhalig publiek anderzijds.

De economische wetenschap biedt slechts beperkt uitkomst. Economen hebben zich nooit afgevraagd hoe het functioneren van de financiële sector te beoordelen. Dat deed de onzichtbare hand van de markt wel. De financiële sector kan immers alleen groeien met het welbevinden van haar klanten die de financiële diensten blijkbaar zozeer waardeerden dat ze er grif voor betalen. Een dienende sector is per definitie niet te groot.

ILLUSIE VAN GOUDEN BERGEN

Totdat de bubbel barstte. De gouden bergen van voor 2007 bleken een illusie. Gecorrigeerd voor risico's bleek de productie van de financiële sector in de jaren voor de crisis tussen de 20 procent (VS) tot 40 procent (eurozone) overschat. De rendementen van Amerikaanse banken bleken niet twee keer zo hoog als, maar net onder, het gemiddelde van de economie te liggen. Met het ineenstorten van de beurskoersen zagen velen hun besparingen van jaren hard werken weggevaagd worden. Deze teleurstelling kwam bovenop de eerdere woede over de hoge kosten van woekerpolissen.

Banken en verzekeraars bleken niet alleen hoogwaardige werkgelegenheid te brengen, maar ook

// "Wie niet goed inschat hoe de duurzame wereld er uit zal zien, zal ook in financieel opzicht flink onderuit gaan." // RENS VAN TILBURG

grote risico's. Ook voor de overheidsfinanciën; de Amerikaanse hypotheekportefeuille van ING moest met Nederlands belastinggeld overeind gehouden worden en het via buitenlandse filialen opgehaalde spaargeld bleek ineens onder het Nederlandse depositogarantiestelsel te vallen. Waar Nederland voorheen trots keek hoe Aegon in Amerika de vleugels uitsloeg moest de belastingbetaler nu met drie miljard euro de verzekeraar overeind houden.

Het succes van de Nederlandse financiële instellingen in de jaren negentig en daarna bleek eerder een vloek dan een zegen. De banken haalden op de internationale kapitaalmarkten honderden miljarden op. Het bleek een hypotheek op de toekomst. De huizenprijzen gingen sinds 1990 driemaal over de kop, maar de nieuwbouw nam af. Nu rest een van de hoogste hypotheekschulden van de wereld en staat één op de drie huizenbezitters, veelal jongeren, 'onder water'. De schuld is hoger dan de waarde van het huis. Voor wie moet verhuizen, vanwege scheiding of ontslag, is dat een levensgroot probleem.

GEEN MARKTDISCIPLINE

Hoewel er het nodige is veranderd, is de Nederlandse financiële sector nog lang niet waar ze moet zijn. Zo blijft de Nederlandse bankensector in internationaal opzicht groot en geconcentreerd. De zittende partijen weten dat de overheid ze niet onderuit kan laten gaan. De vier grootste zijn nu zelfs officieel bestempeld tot systeembank.

Vorig jaar berekende ik in het SOMO-rapport 'Het financiële overgewicht van Nederland' het financieringsvoordeel dat de vier grootste banken van Nederland hierdoor hebben. Voor 2011 was dat tussen de vier en twaalf miljard euro. Een voordeel voor de systeembanken waar niet tegenop valt te concurreren.

Ondertussen neemt de concentratie enkel verder toe. DSB en Friesland Bank verdwenen. Er heeft zich nog geen buitenlandse uitdager gemeld. De markt kan hier maar heel beperkt zijn zegenende werk doen. Vanwege allerhande overheidsgaranties is de bankensector geen vrije markt. Ook de tamelijk weerloze financiële consument is niet in staat tot veel 'marktdiscipline'. Aandeelhouders bleken de korte termijn opbrengsten van meer risico niet te kunnen weerstaan. Er is daardoor geen vrije markt om de financiële staffunctie te disciplineren. Het gevaar van een uitdijende en vooral in het eigen gewin geïnteresseerde financiële sector is daarom onverminderd aanwezig.

PARADOX

De overheid kan – en moet – meer doen om in Nederland een meer diverse en concurrerende bankensector te krijgen. Gegeven de kenmerken van de markt is het de vraag of er ooit echt sprake zal zijn van een vrij concurrerende markt. De regulering die quasi-monopolies in de hand werkt, neemt eerder toe dan af. Dat is bij verzekeraars en vermogensbeheerders niet anders. Het is de paradox van de hervormingen van de laatste jaren. Ingevoerd met het idee om de grote jongens in te tomen, belemmeren ze de concurrentie en toetreding van nieuwe spelers op de markt.

De grote zittende financiële spelers beschikken daarmee over een grote mate van marktmacht. Daar hoort een passende verantwoording bij. Goldman

// Het tegengaan van ethische uitwassen volstaat niet meer, het gaat nu om de positieve bijdrage of impact //

Sachs-topman Lloyd Blankfein vergeleek het bankieren met het werk van onze lieve heer. Hij overdrijft als hij denkt eveneens geen verantwoording te hoeven afleggen. Maar hij heeft gelijk dat de financiële sector niet alleen de boekhouder is die simpelweg optelt en aftrekt wat anderen hem aanreiken. In de financiële sector wordt besloten wie de middelen krijgt om zijn dromen te verwezenlijken en wie niet. Het is daarmee minimaal een boekhouder met goddelijke trekjes.

De verantwoording voor deze hooggeplaatste taak kan niet enkel plaatsvinden in financiële termen. Glimmende winstcijfers zijn niet voldoende, want slechts een financiële momentopname. We hebben gezien hoe marktprijzen voor een lange periode flink van hun fundamentele waarde kunnen afwijken. Of het nu *dotcom*-aandelen, olie-*futures*, Nederlandse huizen of binnenvaartschepen zijn. Risico's kunnen lang onzichtbaar blijven, dat geldt voor het gebrekkige betalingspotentieel van Amerikaanse huizenbezitters met een subprime-hypotheek, maar ook bijvoorbeeld voor het 'risico' dat de wereld besluit de opwarming van de aarde te beperken. Volgens het

Carbon Tracker Initiative moet tachtig procent van de fossiele energiereserves, nu goed voor de enorme beurswaarde van bedrijven als Shell, in de grond blijven zitten als we de opwarming van de aarde tot twee graden willen beperken. Wat is hier de ‘politiek neutrale’ manier om naar de toekomst te kijken en om risico’s in te schatten? Uitgaan van een catastrofale klimaatverandering zoals de meeste financiële instellingen nu doen?

LANDEN OP AARDE

De uitdaging is om de financiële sector weer te laten landen op aarde, weer te verbinden met de reële economie die het moet dienen. Naast de financiële cijfers moet daarom gestuurd worden op de maatschappelijke waarde: economisch, sociaal en ecologisch. De sector moet een verhaal hebben over wat ze doet, hoe ze dat doet en wat het oplevert. Dat het daadwerkelijk in het belang van de samenleving is en niet alleen van het financiële plaatje van de instelling zelf.

Transparantie en dialoog zijn niet alleen van belang voor verantwoording. Ze zijn onmisbaar om koers te houden in een tijd waarin de samenleving ingrijpend zal veranderen. Tal van trends zijn niet houdbaar, niet duurzaam. Denk aan materiaal- en watergebruik, de uitstoot van broeikasgassen, maar ook de groeiende onvrede over de ongelijkheid in inkomens en vermogens, het wantrouwen tegenover financiële dienstverleners en de woede over hun beloningen.

Van de duurzame samenleving bestaat geen blauwdruk. De enige zekerheid is dat de wereld er over een paar jaar drastisch anders uit zal zien. Risico’s

en rendementen zijn daarmee onzekerder dan ooit tevoren. Zeker is wel dat wie niet goed inschat hoe de duurzame wereld er uit zal zien ook in financieel opzicht flink onderuit zal gaan. Vooruitkijken via de achteruitkijkspiegel, tot voor kort de norm, zal tot grote ongelukken leiden. De Dirk Scheringa Bank liet prima financiële prestaties zien, terwijl er al volop klachten waren over het sociale tekort van de bank. Net zo lieten de ESG-analyses zien dat BP en Tepco qua cultuur en op ecologisch gebied tekort schoten. Stuk-voor-stuk niet-financiële tekorten die uiteindelijk grote financiële gevolgen kregen toen klanten DSB massaal de rug toekeerden en geen bank zich met DSB wilde verbinden, toen het boorplatform van BP in de Golf van Mexico ontplofte en toen Tepco’s kerncentrale in Fukushima door een tsunami werd getroffen.

OMSLAG

Velen zijn momenteel bezig de duurzame wereld vorm te geven. Financiële instellingen moeten in gesprek gaan met deze maatschappelijke koplopers. Dat begint ermee dat ze zelf aangeven waar ze (willen) staan. Dat ze een consistent en goed doordacht verhaal hebben over de maatschappelijke ontwikkeling en de rol van de eigen financiële instelling daarin. Een financiële instelling die stelt kolencentrales te financieren omdat het nu eenmaal niet illegaal is, gaat voorbij aan deze opdracht. Minimaal moet ze kunnen aangeven op welke manier de bouw van kolencentrales in Nederland past binnen een duurzame energievoorziening. Ik geef het je te doen.

Het leven van een financieel professional wordt er niet eenvoudiger op. De tijd dat een eenvoudige focus op financieel rendement volstond is voorbij. Ook het enkel tegengaan van ethische uitwassen, het vermijden van de welbekende clusterbom, volstaat niet meer. Het gaat nu om de positieve bijdrage of impact. Financiële instellingen moeten helder aangeven hoe hun activiteiten bijdragen aan de omslag naar een ecologisch en sociale duurzame samenleving. Die is er, volop. Waar het aan ontbreekt is een gestructureerde rapportage en aan sturing hierop. Alleen dan kan deze maatschappelijke impact binnen de financiële randvoorwaarden worden geoptimaliseerd. Alleen dan kan de rest van de samenleving zien dat de financiers echt hun best doen, voor iedereen. ■

Meer informatie:

- <http://sustainablefinancelab.nl>
- <http://www.somo.nl>

ONDERZOEKER EN COLUMNIST

Rens van Tilburg is verbonden aan het Sustainable Finance Lab en de Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen (SOMO) en is columnist van de Volkskrant. Volgens Van Tilburg dient de financiële sector weer oog moet krijgen voor de ‘echte’ economie, die de samenleving in staat moet stellen te omslag naar duurzaamheid te maken. Van Tilburg is tevens jurylid van de Financial Marketing Award. De jury is op zoek naar initiatieven en/of mensen in de financiële sector die actief bijdragen om een positieve verandering in de sector te bewerkstelligen. De winnaar wordt bekend gemaakt tijdens de negentiende Nationale Dag Financiële Marketing, een initiatief van VVP, die op 3 december wordt georganiseerd in de CoWorkingBuilding in Amsterdam. Van Tilburg is toegetreden tot de jury, omdat hij cases hoopt te vinden die als inspiratie kunnen dienen voor deze zoekende sector.